

Γιάννης Ι. Πασσάς

**ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ &
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ
Η γραμματική των Κειμένων**

Θεωρία – Εφαρμογές – Ασκήσεις

Με ανθολόγηση κειμένων

Θέση υπογραφής δικαιούχων δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, εφόσον η υπογραφή προβλέπεται από τη σύμβαση.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής αδείας του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις Πατάκη – Εκπαίδευση

Γιάννης Πασσάς, *Νεοελληνική Γλώσσα & Λογοτεχνία Γ΄ Γενικού Λυκείου – Η Γραμματική των Κειμένων*
(Θεωρία – Εφαρμογές – Ασκήσεις, με ανθολόγηση κειμένων)

Διορθώσεις: Ευαγγελία Δάλκου, Μάγδα Τικοπούλου

Υπεύθυνος έκδοσης: Βαγγέλης Μπακλαβός

DTP: Χριστίνα Κωνσταντινίδου, Αλέξιος Μάστορης

Copyright© Σ. Πατάκης Α.Ε.Ε.Δ.Ε. (Εκδόσεις Πατάκη) και Γιάννης Πασσάς, Αθήνα, 2021

Εικονογράφηση (σελ. 249): Ντίνος Ξύγκας

Copyright© για την εικονογράφηση Σ. Πατάκης Α.Ε.Ε.Δ.Ε. (Εκδόσεις Πατάκη), Αθήνα, 2021

Πρώτη έκδοση από τις Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, Οκτώβριος 2021

Κ.Ε.Τ. Γ545 – Κ.Ε.Π. 786/21

ISBN 978-960-16-6461-3

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 210.52.05.600, ΦΑΞ: 210.36.50.069

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078

ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑ: ΚΟΡΥΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ – ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ), 570 09, ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ,

Τ.Θ. 1213, ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, ΦΑΞ: 2310.70.63.55

Web site: [http:// www.patakis.gr](http://www.patakis.gr) • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	7	1.4.5.2. Επαγωγικός συλλογισμός	35
		1.4.6. Το μοντέλο επιχειρηματολογίας του Toulmin.....	39
Α΄ ΜΕΡΟΣ: ΘΕΩΡΙΑ			
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο: Τα Κειμενικά Είδη ..	12	1.5. Αφήγηση	41
1.1. Περιγραφή.....	12	1.5.1. Τα είδη της αφήγησης.....	41
1.1.1. Τα είδη της περιγραφής.....	12	1.5.2. Η γλώσσα της αφήγησης	43
1.1.2. Η γλώσσα της περιγραφής	14	1.5.3. Η οργάνωση της αφήγησης	43
1.1.3. Η οργάνωση της περιγραφής	16	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο: Τα Κείμενα	47
1.2. Εξήγηση.....	17	2.1. Πραγματολογικά κείμενα.....	47
1.2.1. Η οργάνωση της εξήγησης.....	17	2.1.1. Ο εκφραστικός λόγος.....	48
1.2.2. Η γλώσσα της εξήγησης.....	17	2.1.1.1. Ο προφορικός λόγος.....	48
1.3. Οδηγίες.....	19	2.1.1.2. Το ημερολόγιο.....	49
1.3.1. Η γλώσσα των οδηγιών.....	20	2.1.1.3. Η επιστολή.....	50
1.3.2. Η οργάνωση των οδηγιών.....	20	2.1.1.4. Αυτοβιογραφία	54
1.4. Επιχειρηματολογία	22	2.1.1.5. Απομνημονεύματα	56
1.4.1. Τα είδη της επιχειρηματολογίας	22	2.1.1.6. Ο προσχεδιασμένος προφορικός λόγος.....	57
1.4.2. Η γλώσσα της επιχειρηματολογίας.....	23	2.1.2. Ο δημοσιογραφικός λόγος	59
1.4.3. Η οργάνωση της επιχειρηματολογίας.....	24	2.1.2.1. Η ρητορική του δημοσιογραφικού λόγου	60
1.4.3.1. Εκθέσεις.....	24	2.1.2.2. Τα είδη του δημοσιογραφικού λόγου	61
1.4.3.2. Συζητήσεις.....	24	2.1.2.2.1. Ο ειδησεογραφικός λόγος.....	61
1.4.4. Η ρητορική της επιχειρηματολογίας.....	26	2.1.2.2.2. Ο σχολιογραφικός λόγος.....	64
1.4.4.1. Επίκληση στο ήθος (ήθος).....	26	2.1.2.2.3. Ο λόγος της συνέντευξης	65
1.4.4.2. Επίκληση στο συναίσθημα (πάθος).....	28	2.1.2.2.4. Ο λόγος του τίτλου	67
1.4.4.3. Επίκληση στη λογική (Λόγος)	29	2.1.3. Ο επιστημονικός λόγος.....	68
1.4.5. Το επιχείρημα και ο συλλογισμός	30	2.1.4. Ο συνοπτικός λόγος – η περίληψη	71
1.4.5.1. Παραγωγικός συλλογισμός	32	2.1.4.1. Απλή πύκνωση.....	71
		2.1.4.2. Πληροφοριακή/ περιγραφική περίληψη	72

2.1.4.3. Αξιολογική περίληψη	73	2.2.4.1.2. Πεζογραφία	108
2.1.4.4. Επιλεκτική περίληψη	73	2.2.4.1.3. Θέατρο.....	109
2.1.4.5. Συνθετική περίληψη	74	2.2.4.2. Τα εκφραστικά μέσα.....	110
2.1.5. Ο διαφημιστικός λόγος	74	2.2.4.3. Οι αφηγηματικές τεχνικές	110
2.1.5.1. Τα είδη της διαφήμισης	74	2.2.4.3.1. Χρόνος.....	110
2.1.5.2. Η γλώσσα της διαφήμισης	75	2.2.4.3.2. Έγκλιση.....	111
2.1.5.3. Η ρητορική της διαφήμισης	75	2.2.4.3.3. Φωνή	112
2.1.6. Ο πολιτικός λόγος	77	2.2.4.4. Οι χαρακτήρες	116
2.1.6.1. Η γλώσσα του πολιτικού λόγου... ..	77	2.2.4.5. Το μέτρο.....	116
2.1.6.2. Η ρητορική του πολιτικού λόγου .	77	2.2.4.6. Η ομοιοκαταληξία.....	116
2.1.6.3. Η γλώσσα και η ρητορική της προπαγάνδας.....	80	2.3. Τα πολυτροπικά κείμενα.....	117
2.1.7. Ο δοκιμακός λόγος	81	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο: Η γραμματική.....	119
2.1.7.1. Τα είδη του δοκιμίου	81	3.1. Η παράγραφος.....	119
2.1.7.1.1. Το στοχαστικό δοκίμιο	82	3.1.1. Η δομή της παραγράφου.....	119
2.1.7.1.2. Το αποδεικτικό δοκίμιο.....	83	3.1.1.1. Η εισαγωγική (θεματική)	
2.1.7.2. Η γλώσσα του δοκιμίου	84	πρόταση.....	120
2.1.7.3. Η πειθώ στο δοκίμιο	86	3.1.1.2. Οι λεπτομέρειες.....	122
2.2. Τα λογοτεχνικά κείμενα.....	87	3.1.1.3. Η καταληκτική (κατακλείδα)	
2.2.1. Τα λογοτεχνικά ρεύματα	88	πρόταση.....	124
2.2.1.1. Νεοκλασικισμός	88	3.1.2. Οι τρόποι ανάπτυξης της	
2.2.1.2. Ρομαντισμός.....	89	παραγράφου.....	125
2.2.1.3. Ρεαλισμός.....	90	3.1.2.1. Ορισμός	126
2.2.1.4. Νατουραλισμός	91	3.1.2.2. Διαίρεση	127
2.2.1.5. Παρνασισμός	93	3.1.2.3. Σύγκριση/ Αντίθεση.....	129
2.2.1.6. Συμβολισμός	94	3.1.2.4. Αναλογία.....	131
2.2.1.7. Μοντερνισμός.....	95	3.1.2.5. Αίτιο – αποτέλεσμα.....	132
2.2.1.8. Υπερρεαλισμός	96	3.1.2.6. Παραδείγματα	133
2.2.2. Οι λογοτεχνικές σχολές	96	3.2. Συνοχή και συνεκτικότητα.....	135
2.2.2.1. Επτανησιακή Σχολή	96	3.2.1. Συνοχή.....	135
2.2.2.2. Παλαιά Αθηναϊκή Σχολή.....	97	3.2.1.1. Σύζευξη.....	135
2.2.2.3. Νέα Αθηναϊκή Σχολή (Γενιά του 1880).....	99	3.2.1.2. Αναφορά	136
2.2.2.4. Γενιά του '20.....	100	3.2.1.3. Υποκατάσταση, επανάληψη και έλλειψη	137
2.2.2.5. Γενιά του '30.....	100	3.2.1.4. Λεξικές/ σημασιολογικές σχέσεις ..	137
2.2.2.6. Πρώτη μεταπολεμική γενιά.....	102	3.2.2. Συνεκτικότητα	137
2.2.2.7. Δεύτερη μεταπολεμική γενιά.....	102	3.3. Η περίοδος	138
2.2.2.8. Γενιά του '70.....	104	3.4. Η πρόταση	139
2.2.3. Η θεματολογία.....	104	3.4.1. Τα είδη των προτάσεων ως	
2.2.3.1. Το υλικό	105	προς τη λειτουργία τους.....	139
2.2.3.2. Το θέμα	105	3.4.2. Τα είδη των προτάσεων ως	
2.2.3.3. Το μοτίβο	105	προς τη δομή τους.....	139
2.2.4. Οι κειμενικοί δείκτες	106	3.4.3. Τα είδη των προτάσεων ως	
2.2.4.1. Τα λογοτεχνικά γένη και είδη.....	107	προς τη σχέση τους με τις άλλες	140
2.2.4.1.1. Ποίηση	107	3.4.4. Η θεματοποίηση	141

3.5. Το ρήμα και η ρηματική φράση ..	142	3.9.4. Σημασιολογικές σχέσεις	159
3.5.1. Τα είδη του ρήματος ως προς το αντικείμενό του	142	3.9.5. Λεξικές σχέσεις	160
3.5.2. Τα είδη του ρήματος ως προς τη λειτουργία του	142	3.10. Σχήματα λόγου	160
3.5.3. Οι χρόνοι του ρήματος	143	3.11. Οι λειτουργίες του λόγου	162
3.5.3.1. Παροντικοί χρόνοι	143	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο: Το σχέδιο	164
3.5.3.2. Παρελθοντικοί χρόνοι	143	4.1. Παραγωγή συνεχούς γραπτού λόγου	164
3.5.3.3. Μελλοντικοί χρόνοι	144	4.1.1. Το σχεδιασμένο	164
3.5.4. Φωνές και διαθέσεις	144	4.1.1.1. Προαναγνωστική φάση	164
3.5.4.1. Φωνές	144	4.1.1.2. Αναγνωστική φάση	165
3.5.4.2. Διαθέσεις	145	4.1.1.3. Μετααναγνωστική φάση	166
3.5.4.3. Εναλλαγή συντάξεων	145	4.1.2. Ο σχεδιασμός	166
3.5.5. Οι εγκλίσεις και οι τροπικότητες	146	4.1.2.1. Καθορισμός του επικοινωνιακού πλαίσου του κειμένου	166
3.5.5.1. Εγκλίσεις	146	4.1.2.2. Παραγωγή ιδεών	166
3.5.5.2. Τροπικότητες	147	4.1.2.2.1. Θεματικοί τομείς	167
3.5.6. Πρόσωπα και αριθμοί	148	4.1.2.2.2. Ρητορικά ερωτήματα	168
3.6. Το ουσιαστικό και η ονοματική φράση	150	4.1.2.3. Οργάνωση ιδεών	168
3.6.1. Ουσιαστικό	150	4.1.3. Το ανασχεδιασμένο	169
3.6.2. Ονοματική φράση	150	4.1.3.1. Συγγραφή του κειμένου	169
3.6.3. Ονοματοποίηση	150	4.1.3.2. Αναθεώρηση και βελτίωση του κειμένου	169
3.6.4. Άρθρο	151	4.1.3.3. Αναστοχασμός	170
3.6.5. Επίθετο	151	4.2. Παραγωγή ερμηνευτικού σχολίου	174
3.6.6. Αντωνυμίες	152	4.2.1. Το σχεδιασμένο	175
3.6.7. Αριθμητικά	152	4.2.2. Ο σχεδιασμός	175
3.7. Τα επιρρηματικά	153	4.2.3. Τα ανασχεδιασμένο	175
3.8. Η στίξη	153	4.3. Παραγωγή συνοπτικού λόγου	179
3.8.1. Η τελεία	153	4.3.1. Το σχεδιασμένο	179
3.8.2. Η άνω τελεία	154	4.3.2. Ο σχεδιασμός	179
3.8.3. Το κόμμα	154	4.3.3. Τα ανασχεδιασμένο	180
3.8.4. Η διπλή τελεία	155	4.3.3.1. Συγγραφή	180
3.8.5. Η παρένθεση και οι αγκύλες	155	4.3.3.2. Έλεγχος	181
3.8.6. Η παύλα	156	4.4. Παραγωγή μικροκειμένων κατανόησης	183
3.8.7. Το ενωτικό	156	4.4.1. Πληροφοριακές ερωτήσεις	184
3.8.8. Η διπλή παύλα	156	4.4.2. Συμπερασματικές/ επαγωγικές ερωτήσεις	184
3.8.9. Τα εισαγωγικά	156	4.4.3. Αξιολογικές/ κριτικές ερωτήσεις	184
3.8.10. Το θαυμαστικό	157		
3.8.11. Τα αποσιωπητικά	157		
3.8.12. Το ερωτηματικό	158		
3.9. Το λεξιλόγιο	158		
3.9.1. Τα είδη των λέξεων	158		
3.9.2. Παραγωγή και σύνθεση	159		
3.9.3. Οι σημασίες των λέξεων	159		

Β΄ ΜΕΡΟΣ: ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ*

1. Τα Κειμενικά Είδη.....	190	1.3. Οδηγίες.....	199	1.3. Οδηγίες.....	295
1.1. Περιγραφή.....	190	1.4. Επιχειρηματολογία.....	202	1.4. Επιχειρηματολογία.....	297
1.2. Εξήγηση.....	196	1.5. Αφήγηση.....	210	1.5. Αφήγηση.....	302
1.3. Οδηγίες.....	199	2. Τα Κείμενα.....	214	2. Τα Κείμενα.....	304
1.4. Επιχειρηματολογία.....	202	2.1. Τα πραγματολογικά κείμενα.....	214	2.1. Τα πραγματολογικά κείμενα.....	304
1.5. Αφήγηση.....	210	2.1.1. Ο εκφραστικός λόγος.....	214	2.1.1. Ο εκφραστικός λόγος.....	304
2. Τα Κείμενα.....	214	2.1.2. Ο δημοσιογραφικός λόγος.....	219	2.1.2. Ο δημοσιογραφικός λόγος.....	306
2.1. Τα πραγματολογικά κείμενα.....	214	2.1.3. Ο επιστημονικός λόγος.....	226	2.1.3. Ο επιστημονικός λόγος.....	310
2.1.1. Ο εκφραστικός λόγος.....	214	2.1.5. Ο διαφημιστικός λόγος.....	230	2.1.5. Ο διαφημιστικός λόγος.....	313
2.1.2. Ο δημοσιογραφικός λόγος.....	219	2.1.6. Ο πολιτικός λόγος.....	232	2.1.5. Ο πολιτικός λόγος.....	314
2.1.3. Ο επιστημονικός λόγος.....	226	2.1.7. Ο δοκιμιακός λόγος.....	238	2.1.7. Ο δοκιμιακός λόγος.....	315
2.1.5. Ο διαφημιστικός λόγος.....	230	2.2. Τα λογοτεχνικά κείμενα.....	241	2.2. Τα λογοτεχνικά κείμενα.....	318
2.1.6. Ο πολιτικός λόγος.....	232	2.3. Τα πολυτροπικά κείμενα.....	249	2.3. Τα πολυτροπικά κείμενα.....	320
2.1.7. Ο δοκιμιακός λόγος.....	238	3. Η γραμματική.....	250	3. Η γραμματική.....	321
2.2. Τα λογοτεχνικά κείμενα.....	241	3.1. Η παράγραφος.....	250	3.1. Η παράγραφος.....	321
2.3. Τα πολυτροπικά κείμενα.....	249	3.2. Συνοχή και συνεκτικότητα.....	257	3.2. Συνοχή και συνεκτικότητα.....	325
3. Η γραμματική.....	250	3.3.-3.4. Η περίοδος και η πρόταση.....	259	3.3.-3.4. Η περίοδος και η πρόταση.....	327
3.1. Η παράγραφος.....	250	3.5. Το ρήμα και η ρηματική φράση.....	262	3.5. Το ρήμα και η ρηματική φράση.....	328
3.2. Συνοχή και συνεκτικότητα.....	257	3.6. Το ουσιαστικό και η ονοματική φράση.....	266	3.6. Το ουσιαστικό και η ονοματική φράση.....	331
3.3.-3.4. Η περίοδος και η πρόταση.....	259	3.7. Τα επιρρηματικά.....	269	3.7. Τα επιρρηματικά.....	332
3.5. Το ρήμα και η ρηματική φράση.....	262	3.8. Η στίξη.....	271	3.8. Η στίξη.....	333
3.6. Το ουσιαστικό και η ονοματική φράση.....	266	3.9. Το λεξιλόγιο.....	274	3.9. Το λεξιλόγιο.....	334
3.7. Τα επιρρηματικά.....	269	3.10. Σχήματα λόγου.....	276	3.10. Τα σχήματα λόγου.....	335
3.8. Η στίξη.....	271	3.11. Οι λειτουργίες του λόγου.....	277	3.11. Οι λειτουργίες του λόγου.....	335
3.9. Το λεξιλόγιο.....	274	4. Το σχέδιο.....	279	4. Το σχέδιο.....	336
3.10. Σχήματα λόγου.....	276	4.1. Παραγωγή συνεχούς, συνοπτικού και μικροκειμενικού λόγου.....	279	4.1. Παραγωγή συνεχούς, συνοπτικού και μικροκειμενικού λόγου.....	336
3.11. Οι λειτουργίες του λόγου.....	277	4.2. Παραγωγή ερμηνευτικού σχολίου.....	285	4.2. Παραγωγή ερμηνευτικού σχολίου.....	342
4. Το σχέδιο.....	279				
4.1. Παραγωγή συνεχούς, συνοπτικού και μικροκειμενικού λόγου.....	279				
4.2. Παραγωγή ερμηνευτικού σχολίου.....	285				

**ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ
ΣΤΙΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ***

1. Τα Κειμενικά Είδη.....	289
1.1. Περιγραφή.....	289
1.2. Εξήγηση.....	293

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Τυπολογία ερωτήσεων.....	344
ΘΕΜΑ Α. Συνοπτική απόδοση νοήματος κειμένου.....	345
ΘΕΜΑ Β. Κατανόηση του νοήματος, της οργάνωσης και της γλώσσας του κειμένου.....	346
ΘΕΜΑ Γ. Ερμηνευτικό σχόλιο.....	353
ΘΕΜΑ Δ. Παραγωγή λόγου.....	354
Αναφερόμενα κείμενα.....	356
Αναφορές.....	359

* Η αρίθμηση των Δραστηριοτήτων και των Απαντήσεων ακολουθεί την αντίστοιχη αρίθμηση του Α΄ μέρους (Θεωρία). Δραστηριότητες (και οι Απαντήσεις τους) για τα 2.4. και 4.4. περιλαμβάνονται στο 4.1.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Από το συγκείμενο στο κείμενο

Τις τελευταίες δεκαετίες η γλώσσα έπαψε να θεωρείται ένα σύστημα αυστηρά ιεραρχημένων κανόνων και άρχισε να γίνεται αντιληπτή ως ένα κοινωνικό φαινόμενο, μια πηγή για την κατασκευή, ανταλλαγή και διαπραγμάτευση νοημάτων. Με άλλα λόγια, δεν εξετάζεται πλέον ως ανεξάρτητο και μεμονωμένο φαινόμενο, αλλά πάντοτε στο κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο (**συγκείμενο**) μέσα στο οποίο λειτουργεί και με το οποίο αλληλεπιδρά.

Τα συγκείμενα βέβαια διαφέρουν τόσο ως προς τις λειτουργίες που επιτελούν όσο και ως προς τους σκοπούς των συμμετεχόντων στην ανθρώπινη αλληλεπίδραση. Οι διαφορές αυτές επηρεάζουν φυσικά και τα παραγόμενα κείμενα μέσα στα συγκεκριμένα συγκείμενα: διαφορετικοί σκοποί επιβάλλουν και διαφορετικές οργανωτικές δομές. Οι δομές αυτές δεν αποτελούν βέβαια προϊόν ατομικών επιλογών, αλλά ακολουθούν τις κοινωνικά και ιστορικά διαμορφωμένες συμβάσεις της επικοινωνίας, προφορικής, γραπτής και πολυτροπικής. Έτσι, δημιουργήθηκε η έννοια του **κειμενικού είδους**, μιας συμβατικής δηλαδή κειμενικής μορφής που αντανakλά, κωδικοποιεί και αναπαράγει τις κοινωνικές δομές και λειτουργίες μέσα στις οποίες παράγεται. Το κειμενικό είδος δεν πρέπει φυσικά να γίνεται αντιληπτό ως ένα τελικό προϊόν, ένα κλειστό σχήμα που ακολουθεί αυστηρούς οργανωτικούς κανόνες, αλλά ως μια διαδικασία με την οποία οι άνθρωποι ως μέλη πολιτισμικών ομάδων αλληλεπιδρούν κοινωνικά και η οποία οδηγεί σε μια τεράστια ποικιλία κειμένων, μονοτροπικών, πολυτροπικών ή και υβριδικών.

Το **πολιτισμικό συγκείμενο** που εκφράζει το κειμενικό είδος πραγματώνεται στις πραγματικές περιστάσεις επικοινωνίας μέσα από τρεις μεταβλητές που καθορίζουν το **επίπεδο ύψους** του: το πεδίο, τους συνομιλιακούς ρόλους και τον τρόπο.

Το **πεδίο** αναφέρεται στο θέμα μιας περίπτωσης επικοινωνίας και μελετά το τι συμβαίνει σε αυτή, το πώς η γλώσσα αναπαριστά την εμπειρία μας για τον κόσμο.

Οι **συνομιλιακοί ρόλοι** αφορούν τους συμμετέχοντες (πομπό και δέκτη) σε μια επικοινωνιακή περίπτωση και μελετούν την κοινωνική τους θέση (ίση – άνιση), την επαφή τους (άμεση – έμμεση) και τον τύπο της επιρροής που ασκείται στον δέκτη (θετική – αρνητική).

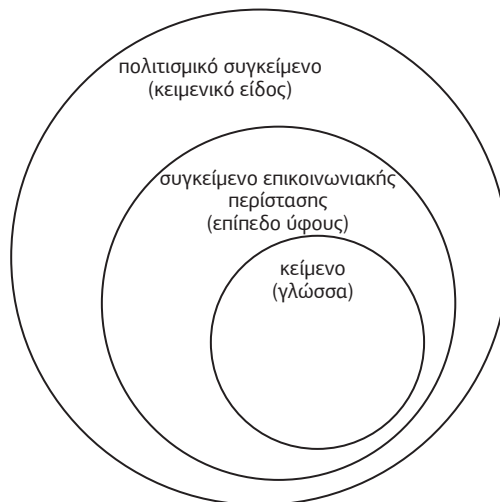
Τέλος, ο **τρόπος** αναφέρεται στο κανάλι επικοινωνίας που χρησιμοποιείται, στον τρόπο με τον οποίο η γλώσσα λειτουργεί ως μέσο δόμησης του μηνύματος.

Αν και το ύφος καθορίζεται από το κειμενικό είδος και την κατάσταση επικοινωνίας κάθε κειμένου και επομένως δεν μπορεί να κατηγοριοποιηθεί με ακρίβεια, μπορούμε για διδακτικούς λόγους να διακρίνουμε δύο βασικά επίπεδα:

α. Τυπικό: Εμφανίζεται κυρίως σε γραπτά «θεσμικά» κείμενα (δημοσίας διοίκησης, επιστημονικά, νομικά, εκκλησιαστικά, δημοσιογραφικά κ.ά.), αλλά σπανιότερα και στον προφορικό λόγο (διαλέξεις, κηρύγματα κτλ.). Κυριαρχεί το λόγιο λεξιλόγιο, η υποτακτική σύνδεση και ο μακροπερίοδος λόγος, η παθητική σύνταξη, η ονοματοποίηση, το γ' ρηματικό πρόσωπο, η αναφορική λειτουργία του λόγου κτλ.

β. Οικείο: Χρησιμοποιείται κυρίως στον προφορικό λόγο (π.χ. συνομιλίες) και σπανιότερα στον γραπτό λόγο (φιλικές επιστολές, λογοτεχνικά κείμενα κτλ.). Κυριαρχεί το λαϊκό λεξιλόγιο, η παρατακτική σύνδεση και ο βραχυπερίοδος λόγος, η ενεργητική σύνταξη, το α' και β' ρηματικό πρόσωπο, ο ρηματικός λόγος, η ποιητική λειτουργία του λόγου κτλ.

Σε αυτή την περισσότερο «κοινωνιοκεντρική» παρά «γλωσσοκεντρική» θεώρηση της γλώσσας κεντρική θέση κατέχει η έννοια του **κειμένου**, αφού αυτό αποτελεί τη βασική μονάδα μέσω της οποίας η γλώσσα γίνεται διαπραγματεύσιμη και όχι οι μεμονωμένες προτάσεις ή «ιδανικά» αποσπάσματα λόγου. Η έννοια του κειμένου βέβαια σήμερα δεν περιλαμβάνει μόνο τα «παραδοσιακά» προϊόντα γραπτού λόγου (λογοτεχνικά και μη λογοτεχνικά), έχει διευρυνθεί μέσω της πολυτροπικότητας, δηλαδή του συνδυασμού πολλών και διαφορετικών σημειωτικών τρόπων (γραπτός και προφορικός λόγος, εικόνες, ήχοι κτλ.) στην επικοινωνία.

Εικόνα 1: Πολιτισμικό συγκείμενο, συγκείμενο επικοινωνιακής περιστασης και κείμενο

Η υιοθέτηση αυτής της, προσανατολισμένης στη σημασιολογία και τη λειτουργία του λόγου, αντίληψης οδήγησε σε μια αλλαγή παραδείγματος στη γλωσσική διδασκαλία, καθώς από την εκμάθηση των γραμματικών κανόνων που διέπουν τη γλώσσα του «ιδανικού» ομιλητή περάσαμε σταδιακά στη μελέτη των επιλογών τις οποίες κάνει οποιοσδήποτε χρήστης της γλώσσας σε αυθεντικές περιστάσεις επικοινωνίας.

Η εξοικείωση των μαθητών με τις διαδικασίες παραγωγής και διαπραγμάτευσης μηνυμάτων στα ισχυρά για την εκπαίδευση και την κοινωνία κειμενικά είδη (περιγραφή, εξήγηση, οδηγίες, αφήγηση, επιχειρηματολογία) θεωρείται πλέον ο αποτελεσματικότερος τρόπος για την πρόσβαση όλων ανεξαιρέτως των μαθητών στα αγαθά της εγγραμματοσύνης και στην εξέλιξη του ίδιου του εγγράμματος πολιτισμού.

Α' ΜΕΡΟΣ

ΘΕΩΡΙΑ

Η προσέγγιση του κειμενικού είδους από τη σύγχρονη γλωσσολογία αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο «κάνουμε πράγματα» με τη γλώσσα. Επομένως, κοινωνικές διαδικασίες όπως η περιγραφή, η εξήγηση, οι οδηγίες, η επιχειρηματολογία και η αφήγηση χρησιμοποιούν διαφορετικά οργανωτικά σχήματα και γραμματικές πηγές, για να παραγάγουν και να διαπραγματευτούν νοήματα μέσα σε ένα συγκεκριμένο κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο.

1.1. Περιγραφή

Η περιγραφή έχει ως κύρια κοινωνική λειτουργία την κατηγοριοποίηση και την ταξινόμηση των πραγμάτων (παρατηρήσεων, εμπειριών, αλληλεπιδράσεων κτλ.) σε καθημερινά ή τεχνικά πλαίσια νοήματος, ώστε να είναι δυνατή η άμεση ή μελλοντική αναφορά σε αυτά. Χρησιμοποιείται κυρίως σε προσωπικές/ καθημερινές ή τεχνικές περιγραφές, πληροφοριακές και επιστημονικές αναφορές, ορισμούς κτλ. Πρόκειται για έναν εμπειρικό τρόπο σύλληψης και γλωσσικής απόδοσης της πραγματικότητας, μια εικόνα με λέξεις για όσα βλέπουμε, ακούμε, αισθανόμαστε για ένα «αντικείμενο» (άνθρωπο, πράγμα, κτίριο, τόπο, φαινόμενο, κατάσταση κτλ.).

1.1.1. Τα είδη της περιγραφής

Υπάρχουν δύο είδη περιγραφής, ανάλογα με τον βαθμό εμπλοκής του συγγραφέα στα περιγραφόμενα, η αντικειμενική και η υποκειμενική.

Στην **αντικειμενική περιγραφή**, που εμφανίζεται κυρίως σε κείμενα πληροφοριακά (ειδπσεογραφία, επαγγελματικά υπομνήματα, κυβερνητικά έγγραφα, λήμματα εγκυκλοπαιδειών, τεχνικά εγχειρίδια κτλ.) και επιστημονικά (αντικειμένων τεχνολογίας, ιστορικά τεκμήρια, ταξινομήσεις κτλ.), ο συγγραφέας αποστασιοποιείται από το περιγραφόμενο αντικείμενο, παρουσιάζει πραγματικά δεδομένα που οι άνθρωποι μπορούν να δουν ή να επιβεβαιώσουν.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Στο απόσπασμα που ακολουθεί χρησιμοποιείται μια αντικειμενική περιγραφή.

Ο Παρθενώνας αποτελεί το λαμπρότερο μνημείο της αθηναϊκής πολιτείας και τον κολοφώνα του δωρικού ρυθμού. Η κατασκευή του ξεκίνησε το 448/7 π.Χ. και τα εγκαίνια έγιναν το 438 π.Χ. στα Μεγάλα Παναθήναια, ενώ ο γλυπτός διάκοσμος περατώθηκε το 433/2 π.Χ. Σύμφωνα με τις πηγές, οι αρχιτέκτονες που εργάστηκαν ήταν ο Ικτίνος, ο Καλλικράτης και πιθανόν ο Φειδίας, που είχε και την ευθύνη του γλυπτού διακόσμου. Είναι ένας από τους λίγους ολομάρμαρους ελληνικούς ναούς και ο μόνος δωρικός με ανάγλυφες όλες του τις μετόπες. Πολλά τμήματα του γλυπτού διακόσμου, του επιστυλίου και των φατωμάτων της οροφής έφεραν γραπτό διάκοσμο με κόκκινο, μπλε και χρυσό χρώμα. Χρησιμοποιήθηκε πεντελικό μάρμαρο, εκτός από τον στυλοβάτη, ο οποίος κατασκευάστηκε από ασβεστόλιθο.

(Βικιπαίδεια)

ΣΧΟΛΙΟ: Όπως παρατηρείτε, το απόσπασμα ξεκινά με πληροφορίες για την κατασκευή του Παρθενώνα («*Η κατασκευή του ξεκίνησε ... την ευθύνη του γλυπτού διακόσμου*»), συνεχίζεται με αισθητηριακές περιγραφές («*Είναι ένας από τους λίγους ολομάρμαρους ... μπλε και χρυσό χρώμα*») και κλείνει με μια πληροφορία για τα υλικά κατασκευής («*Χρησιμοποιήθηκε πεντελικό μάρμαρο ... από ασβεστόλιθο*»).

Αντίθετα, στην υποκειμενική περιγραφή (λογοτεχνία, προσωπικές επιστολές, στοχαστικά κείμενα κτλ.) ο συγγραφέας εμπλέκεται προσωπικά, καταθέτει προσωπικές γνώμες και συναισθήματα για το αντικείμενο της περιγραφής.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Στο απόσπασμα που ακολουθεί χρησιμοποιείται μια υποκειμενική περιγραφή.

Το σημάδι της πόλης μας είναι σηκωμένο στο ψηλότερο σημείο. Είναι ορθωμένο στο κέντρο και το φωτίζουμε, ώστε να μη χάνεται από το βλέμμα μας ούτε για μια στιγμή. Το σημάδι της πόλης είναι γένους αρσενικού. Έχει όνομα, αλλά εμείς το έχουμε αποπροσωποποιήσει. Κι έτσι λέμε «κοίτα Τον», ή «Τον είδα» ή ακόμα «δίπλα Του» ή στη «σκιά Του», και ούτω καθεξής. Από μικρό παιδί τον έβλεπα να διαφεντεύει από εκεί πάνω. Και άκουγα από όλους πόσο εξάισιος είναι, πόσο ελαφρύς και αρμονικός. Πόσο αριστοτεχνικά ταιριασμένος με το τοπίο και υψωμένος σε μέτρα ανθρώπινα. Όλοι λένε πως είναι αριστούργημα. Συμβολίζει ό,τι πιο υψηλό και όμορφο. Ποιος τον έφτιαξε; Δεν έχει σημασία πια, αρκεί που υπάρχει. Οι κτήτορες δεν απολαμβάνουν τιμές ανάμεσα μας. Στην πόλη αυτή δεν μας ανήκει τίποτα, δεν υπάρχουν ιδιοκτησίες εδώ. Δεν μας ανήκει ούτε καν η περηφάνια για εκείνον. Τη δανειζόμαστε.

(Χρυσόπουλος, 2010)

ΣΧΟΛΙΟ: Στο απόσπασμα αυτό ο Παρθενώνας περιγράφεται από μια περισσότερο εσωτερική οπτική γωνία (π.χ. «Έχει όνομα, αλλά εμείς το έχουμε αποπροσωποποιήσει», «Από μικρό παιδί τον έβλεπα να διαφεντεύει από εκεί πάνω», «Συμβολίζει ό,τι πιο υψηλό και όμορφο»).

Το είδος της περιγραφής βέβαια που επιλέγεται κάθε φορά εξαρτάται από την πρόθεση του συγγραφέα, τον δέκτη, την περίσταση επικοινωνίας κτλ. Στα επιστημονικά κείμενα, για παράδειγμα, όπου ο σκοπός του πομπού είναι η ακριβής αναπαράσταση της πραγματικότητας, επιλέγονται οι αντικειμενικές περιγραφές, ενώ στη λογοτεχνία, όπου η πρόθεση είναι η παρουσίαση της αντανάκλασης της πραγματικότητας στον εσωτερικό κόσμο των ανθρώπων, επιλέγονται οι υποκειμενικές. Βέβαια, στις περισσότερες περιστάσεις επικοινωνίας οι περιγραφές είναι μεικτές.

1.1.2. Η γλώσσα της περιγραφής

Η γλώσσα της περιγραφής εμφανίζει ορισμένα σχετικά σταθερά χαρακτηριστικά:

- Τα **ρήματα** βρίσκονται στον «αχρονικό» ενεστώτα (κυρίως στις αντικειμενικές περιγραφές) ή στον αόριστο (κυρίως στις λογοτεχνικές περιγραφές) και είναι συνήθως συνδετικά («είναι», «ονομάζεται» κτλ.), όταν περιγράφονται πράγματα ή φαινόμενα, ρήματα δράσης («κινείται», «μιλά» κτλ.), όταν περιγράφονται συμπεριφορές ή διαδικασίες, και ρήματα έκφρασης («ένιωσα», «μου άρεσε» κτλ.), όταν περιγράφονται συναισθήματα.
- Συχνή είναι η χρήση **επιθέτων** και επιρρηματικών φράσεων (επιρρημάτων ή εμπρόθετων προσδιορισμών) που αποδίδουν τις ιδιότητες των περιγραφόμενων αντικειμένων, καθώς η γλώσσα της περιγραφής πρέπει να χαρακτηρίζεται από ακρίβεια.
- Ειδικά στη λογοτεχνική περιγραφή χρησιμοποιούνται συχνά **σχήματα λόγου** (μεταφορές, παρομοιώσεις, προσωποποιήσεις κτλ.), για να δοθεί ζωντάνια και παραστατικότητα.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ 1

Στο απόσπασμα που ακολουθεί μπορούμε να εντοπίσουμε τα χαρακτηριστικά της γλώσσας της περιγραφής.

Τεχνητή Νοημοσύνη είναι ο τομέας της επιστήμης των υπολογιστών που ασχολείται με τη σχεδίαση ευφύων υπολογιστικών συστημάτων, δηλαδή συστημάτων ικανών για λειτουργίες που αποδίδονται σε ανθρώπινη νοημοσύνη. Η τεχνητή νοημοσύνη εμφανίζεται σε διάφορα πεδία, όπως στον προγραμματισμό ηλεκτρονικών παιχνιδιών, στα έμπειρα συστήματα τα οποία χρησιμοποιούνται για τη λήψη αποφάσεων γύρω από ζητήματα πραγματικής ζωής, τη διάγνωση και τη θεραπεία ασθενειών, στην επεξεργασία φυσικών γλωσσών και στην κατανόηση των νοημάτων μιας γλώσσας με τη

χρήση μηχανών, στον προγραμματισμό νοήμονος συμπεριφοράς σε μηχανές με τη χρήση νευρωνικών δικτύων τα οποία προσομοιώνουν τις φυσικές συνδέσεις ενός ανθρώπινου εγκεφάλου, στη ρομποτική, όπου προγραμματίζονται υπολογιστικά συστήματα ώστε να «βλέπουν», να «ακούν» και να «αντιδρούν» με βάση τα ανθρώπινα πρότυπα συμπεριφοράς.

(Δουκάκης κ.ά., 2014)

ΣΧΟΛΙΟ: Συγκεκριμένα, τα ρήματα βρίσκονται σε ενεστώτα χρόνου («είναι», «ασχολείται», «εμφανίζεται» κτλ.), παρουσιάζεται το συνδετικό ρήμα «είναι» και ρήματα δράσης («χρησιμοποιούνται», «προσομοιώνουν» κτλ.). Ταυτόχρονα, γίνεται ευρεία χρήση επιθέτων (π.χ. «ευφρών» υπολογιστικών συστημάτων, χρήση «νευρωνικών» δικτύων) και εμπρόθετων επιρρηματικών προσδιορισμών («στον προγραμματισμό», «στην επεξεργασία» κτλ.).

ΕΦΑΡΜΟΓΗ 2

Στο απόσπασμα που ακολουθεί μπορούμε να εντοπίσουμε τα χαρακτηριστικά της γλώσσας της λογοτεχνικής περιγραφής.

Ὁ κύρ Μόσχος εἶχεν ὡς συντροφίαν τὸ τσιμπούκι του, τὸ κομβολόγι του, τὸ σκαλιστήρι του καὶ τὴν ἀνεψιάν του τὴν Μοσχούλαν. Ἡ παιδίσκη θά ἦτον ὡς δύο ἔτη νεωτέρα ἐμοῦ. Μικρὴ ἐπήδα ἀπὸ βράχον εἰς βράχον, ἔτρεχεν ἀπὸ κολπίσκον εἰς κολπίσκον, κάτω εἰς τὸν αἰγιαλόν, ἔβγαζε κοχύλια, κ' ἐκνηγοῦσε τὰ καβούρια. Ἦτον θερμόαιμος καὶ ἀνήσυχος ὡς πτηνόν τοῦ αἰγιαλοῦ. Ἦτον ὠραία μελαχροινὴ, κ' ἐνθύμιζε τὴν νύμφην τοῦ Ἄσματος τὴν ἡλιοκαυμένην, τὴν ὁποίαν οἱ υἱοὶ τῆς μητρὸς τῆς εἶχαν βάλει νά φυλάη τ' ἀμπέλια· «Ἰδοῦ εἶ καλὴ, ἢ πλησίον μου, ἰδοῦ εἶ καλὴ· ὀφθαλμοὶ σου περιστεραι...» Ὁ λαιμός της, καθὼς ἔφεγγε καὶ ὑπέφωσκεν ὑπὸ τὴν τραχηλιάν της, ἦτον ἀπείρως λευκότερος ἀπὸ τὸν χρῶτα τοῦ προσώπου της. Ἦτον ὠχρὰ, ροδίνη, χρυσαυγίζουσα καὶ μοῦ ἐφαίνετο νά ὁμοιάζῃ μὲ τὴν μικρὴν στέρφαν αἶγα, τὴν μικρόσωμον καὶ λεπτοφυῆ, μὲ κατάστιλπνον τρίχωμα, τὴν ὁποίαν ἐγὼ εἶχα ὀνομάσει Μοσχούλαν.

(Λιοντάκης, 2019)

ΣΧΟΛΙΟ: Συγκεκριμένα, τα ρήματα βρίσκονται σε παρελθοντικούς χρόνους, παρατατικό και αόριστο («εἶχεν», «ἐπήδα» κτλ.), χρησιμοποιούνται νοητικά ρήματα («ἐνθύμιζε», «ὁμοιάζῃ» κτλ.), επίθετα και επιρρήματα («ὠραία μελαχροινὴ», «ἀπείρως λευκότερος» κτλ.) και σχήματα λόγου («ὡς πτηνόν τοῦ αἰγιαλοῦ», «ὀφθαλμοὶ σου περιστεραι» κτλ.).

Πάντως, το ύφος της περιγραφής εξαρτάται από τους παράγοντες που καθορίζουν την παραγωγή του: τον κειμενικό τύπο (πρβλ. την περιγραφή ενός τροχαίου σε μια αστυνομική αναφορά και ένα ρεπορτάζ τηλεοπτικού σταθμού), το ακροατήριο (πρβλ. την περιγραφή ενός αρχαίου ναού σε μια ομάδα αρχαιολόγων και σε μια ομάδα τουριστών), τον σκοπό του πομπού (πρβλ. την περιγραφή των τεχνικών χα-

ρακτηριστικών ενός αυτοκινήτου προκειμένου να λάβει άδεια κυκλοφορίας και προκειμένου να πουληθεί σε έναν υποψήφιο αγοραστή).

1.1.3. Η οργάνωση της περιγραφής

Η δομή των αντικειμενικών περιγραφών είναι σε μεγάλο βαθμό τυπική. Ξεκινά με την ονομασία και την ταξινόμηση του περιγραφόμενου αντικειμένου στην κατηγορία στην οποία ανήκει και συνεχίζεται με τις αισθητηριακές παρατηρήσεις και τα πραγματολογικά στοιχεία (ιδιότητες, λειτουργίες κτλ.). Αντίθετα, η δομή των υποκειμενικών περιγραφών είναι «άτυπη», ειδικά στη λογοτεχνία. Παρ' όλα αυτά, υπάρχει και εδώ η τάση να προηγούνται οι ταξινομήσεις και να ακολουθούν αισθητηριακές παρατηρήσεις ανάμεικτες με πραγματολογικά στοιχεία και προσωπικές σκέψεις ή συναισθήματα, αφηγήσεις κτλ.

Γενικά, τα περιγραφικά κείμενα οργανώνονται στον **άξονα του χώρου**, του πραγματικού ή του συμβολικού. Ο «στατικός» αυτός χαρακτήρας της περιγραφής έχει ως αποτέλεσμα οι λεπτομέρειες που τη συνθέτουν να δομούνται ακολουθώντας την κίνηση μιας κάμερας όσον αφορά τον πραγματικό χώρο (από τα αριστερά στα δεξιά, από τα πάνω στα κάτω, από τα κοντινά στα μακρινά, από τα μέσα προς τα έξω ή αντίστροφα) και μιας λογικής διευθέτησης (από τα απλά στα σύνθετα, από τα περισσότερο σημαντικά στα λιγότερο σημαντικά κτλ.), όσον αφορά τον συμβολικό χώρο (προσωπικό, κοινωνικό). Το οργανωτικό αυτό πρότυπο στηρίζεται από την παρουσία κειμενικών δεικτών που δηλώνουν τον χώρο («πάνω», «κάτω», «μπροστά», «πίσω», «αριστερά», «δεξιά» κτλ.).

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Στο απόσπασμα που ακολουθεί μπορούμε να εντοπίσουμε το οργανωτικό πρότυπο της περιγραφής.

Το γλυπτό παριστάνει μια γυναικεία μορφή με τα χέρια σταυρωμένα κάτω από το στήθος. Είναι πιθανόν λατρευτικό ειδώλιο κάποιας θεότητας, ίσως σύμβολο της γονιμότητας. Η μορφή, λεπτή και ανάλαφρη, είναι σχεδόν επίπεδη και το σώμα αποδίδεται σχηματικά. Όλη η μορφή είναι τριγωνική, αν παρατηρήσει κανείς το μεγάλο άνοιγμα των ώμων και την απόληξη στα λεπτά άκρα. Κι άλλα όμως τρίγωνα οργανώνουν τη μορφή. Το κεφάλι, μεγάλο και τριγωνικό, έχει σχήμα λύρας και μια κλίση προς τα πίσω. Στο επίπεδο του προσώπου ξεχωρίζει μια τριγωνική ανάγλυφη μύτη. Το κεφάλι στηρίζεται σε μακρύ και κυλινδρικό λαιμό. Οι ώμοι ανοίγουν και επαναλαμβάνουν το τρίγωνο του κεφαλιού. Ένα χαραγμένο τρίγωνο δηλώνει τη θέση της ήβης. Έχει τονισμένα τα χαρακτηριστικά του φύλου, όπως οι ελαφρά διογκωμένοι μαστοί και η φουσκωμένη κοιλιά, που πιθανόν δηλώνουν εγκυμοσύνη. Τα πόδια είναι πολύ λεπτά, για να σηκώ-

σουν το βάρος της φιγούρας, και ελαφρώς λυγισμένα, με καθαρό διαχωρισμό των κνημών από τους μηρούς. Χαρακτηριστικό είναι το ανασήκωμα στις άκρες των δακτύλων. Αν το έργο ήταν προσφορά στον νεκρό που συνόδευε, μάλλον το τοποθετούσαν στον τάφο πλαγιασμένο όπως ο νεκρός.

(Ζίρω κ.ά., 2013)

ΣΧΟΛΙΟ: Η περιγραφή αυτή οργανώνεται από το όλον («*Το γλυπτό παριστάνει ... οργανώνουν τη μορφή*») στο μέρος («*Όλη η μορφή είναι τριγωνική ... στις άκρες των δακτύλων*») και πάλι στο όλον («*Αν το έργο ... όπως ο νεκρός*»). Οι λεπτομερείς αναφορές οργανώνονται από τα πάνω («*Το κεφάλι ...*») προς τα κάτω («*... στις άκρες των δακτύλων*»). Χρησιμοποιούνται επίσης κειμενικοί δείκτες χώρου (π.χ. «*κλίση προς τα πίσω*», «*στις άκρες των δακτύλων*»).

1.2. Εξήγηση

Η «εξήγηση» επιτελεί την κοινωνική λειτουργία της κατανόησης του «πώς» και του «γιατί» λειτουργούν τα πράγματα στο φυσικό και κοινωνικοπολιτισμικό περιβάλλον μέσω χρονικής και αιτιακής αλληλουχίας. Οδηγεί σε κειμενικούς τύπους όπως είναι οι εξηγήσεις με προσανατολισμό στο «πώς» ή/ και στο «γιατί», οι εξηγήσεις με παραδείγματα, οι αναφορές με εξήγηση, οι εκθέσεις και τα δοκίμια εξήγησης κ.ά. Υπάρχουν τρία είδη εξήγησης: οι κοινές – προσωπικές, οι τεχνικές – επιστημονικές και οι ερμηνευτικές.

1.2.1. Η οργάνωση της εξήγησης

Το εισαγωγικό στάδιο της εξήγησης περιλαμβάνει συνήθως την κατηγοριοποίηση και περιγραφή του φαινομένου, του γεγονότος ή της έννοιας. Το κυρίως επεξηγηματικό μέρος αποτελείται από τη διαδοχή των βημάτων/ διαδικασιών που οργανώνονται σε χρονική ή αιτιολογική σειρά και αποδίδουν το «πώς» και το «γιατί» του φαινομένου. Το τελευταίο (συνήθως προαιρετικό) στάδιο περιέχει προσωπικές παρατηρήσεις, κρίσεις και ερμηνείες του πομπού.

1.2.2. Η γλώσσα της εξήγησης

Η γλώσσα της εξήγησης παρουσιάζει ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά:

- **Ονοματικός λόγος** με τη χρήση κοινών ουσιαστικών (συνήθως αφηρημένων), καθώς η εξήγηση αναφέρεται σε συγκεκριμένες διαδικασίες που αφορούν ευρύτερες κατηγορίες φαινομένων, γεγονότων ή εννοιών, και ειδικών επιστημονικών όρων.

- **Ρήματα** (συνήθως σε ενεστώτα χρόνο) δράσης στις προσωπικές και τεχνικές εξηγήσεις, ρήματα σκέψης στις ερμηνευτικές.
- **Συνδέτες** που δηλώνουν χρονικές και αιτιολογικές σχέσεις.
- **Επιστημική τροπικότητα** με φράσεις πιθανολόγησης (π.χ. «μπορεί», «ενδέχεται», «ίσως»), καθώς συχνά η εξήγηση παίρνει τον χαρακτήρα των οδηγιών ή της επιχειρηματολογίας.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ 1

Στο απόσπασμα που ακολουθεί θα εντοπίσουμε το είδος της εξήγησης που χρησιμοποιείται, το οργανωτικό πρότυπο και τα χαρακτηριστικά της γλώσσας της εξήγησης.

Άνωση ονομάζεται η συνισταμένη δύναμη που δέχεται ένα σώμα από το ρευστό μέσα στο οποίο βρίσκεται. Εκδηλώνεται σε κάθε σώμα που βρίσκεται εντός ρευστού, παρουσία βαρυτικού πεδίου, και γίνεται αντιληπτή ως δύναμη που δρα αντίθετα στο βάρος. Το σημείο εφαρμογής της άνωσης λέγεται «κέντρο άνωσης» και συμπίπτει με το κέντρο βάρους του εκτοπιζόμενου υγρού, του λεγόμενου στη ναυπηγική «εκτοπίσματος». Όταν το βάρος σώματος είναι μεγαλύτερο του βάρους του εκτοπίσματός του, τότε η συνισταμένη βάρους – άνωσης έχει φορά προς τα κάτω και το σώμα βυθίζεται. Όταν το βάρος σώματος είναι μικρότερο του βάρους του εκτοπίσματός του, τότε η συνισταμένη βάρους – άνωσης έχει φορά προς τα πάνω και το σώμα ανέρχεται. Όταν το βάρος και η άνωση είναι απολύτως ίσα, το σώμα βρίσκεται σε αδιάφορη ισορροπία, σε οποιαδήποτε στάθμη μέσα στον όγκο του ρευστού.

(Βικιπαίδεια)

ΣΧΟΛΙΟ: Στο απόσπασμα χρησιμοποιείται μια τεχνική εξήγηση. Συγκεκριμένα, εξηγείται το φαινόμενο της άνωσης. Ξεκινά από την κατηγοριοποίηση του φαινομένου («Άνωση ονομάζεται ... στο οποίο βρίσκεται») και ακολουθεί η περιγραφή του («Εκδηλώνεται σε κάθε σώμα ... αντίθετα στο βάρος»). Το κείμενο ολοκληρώνεται με την εξήγηση του «πώς» λειτουργεί η άνωση σε τρία στάδια («Όταν το βάρος σώματος είναι μεγαλύτερο ...», «Όταν το βάρος σώματος είναι μικρότερο ...», «Όταν το βάρος και η άνωση είναι απολύτως ίσα ...»). Όσον αφορά τη γλώσσα της εξήγησης, στο κείμενο εμφανίζονται αφηρημένα ουσιαστικά (π.χ. «Άνωση», «βαρυτικού πεδίου», «κέντρο βάρους» κτλ.), ρήματα δράσης σε ενεστώτα χρόνο (π.χ. «βυθίζεται», «ανέρχεται»), συνδέτες που δηλώνουν χρονικές σχέσεις (π.χ. «Όταν ... τότε»).

ΕΦΑΡΜΟΓΗ 2

Και στο απόσπασμα που ακολουθεί μπορούμε να εντοπίσουμε το είδος της εξήγησης που χρησιμοποιείται, το οργανωτικό πρότυπο και τα χαρακτηριστικά της γλώσσας της εξήγησης.

Κοινωνική ανισότητα ονομάζεται το κοινωνικό φαινόμενο που συνίσταται στην άνιση κατανομή του πλούτου, της δύναμης και των ευκαιριών. Εκφράζεται μέσω της κοινωνικής διαστρωμάτωσης, της κατανομής δηλαδή των ανθρώπων σε τάξεις και στρώματα. Η ανισότητα οφείλεται αρχικά στην κυριαρχία της οικονομίας στην πολιτική. Η διαπλοκή πολιτικών με οικονομικά συμφέροντα είχε ως αποτέλεσμα την απαξίωση της πολιτικής και την κυριαρχία της λογικής των επιχειρήσεων στην κοινωνική ζωή. Η εξυπηρέτηση του ιδιωτικού συμφέροντος, η κυριαρχία της λογικής ότι τα πάντα στη ζωή υπολογίζονται ως «κόστος – όφελος», η θυσία των πάντων στον βωμό του κέρδους άφησαν την κοινωνία απροστάτευτη στις επιδιώξεις των επιχειρήσεων και των πολιτικών εξουσιών που διαπλέκονταν με αυτές. Αυτό αύξησε τις κοινωνικές ανισότητες, καθώς άφησε τα αδύναμα κοινωνικά στρώματα χωρίς κανένα δίχτυ κοινωνικής προστασίας.

(Θεριανός κ.ά., 2014)

ΣΧΟΛΙΟ: Το συγκεκριμένο απόσπασμα περιλαμβάνει μια ερμηνευτική εξήγηση. Συγκεκριμένα, εξηγείται το φαινόμενο της κοινωνικής ανισότητας. Ξεκινά από την κατηγοριοποίηση του φαινομένου («Κοινωνική ανισότητα ονομάζεται ... και των ευκαιριών»), ακολουθεί η περιγραφή του («Εκφράζεται μέσω ... και στρώματα») και ολοκληρώνεται με την ερμηνεία του («Η ανισότητα οφείλεται ... κοινωνικής προστασίας»). Στο κείμενο εμφανίζονται αφηρημένα ουσιαστικά (π.χ. «κοινωνική ανισότητα», «διαπλοκή», «κόστος»), ρήματα σκέψης (π.χ. «οφείλεται», «υπολογίζονται»), συνδέτες που δηλώνουν αιτιολογικές σχέσεις (π.χ. «είχε ως αποτέλεσμα»).

1.3. Οδηγίες

Οι οδηγίες επιτελούν την κοινωνική λειτουργία της καθοδήγησης κάποιου ως προς το «τι» να κάνει και «πώς» να το κάνει μέσα από μια λογική ακολουθία ενεργειών. Διακρίνονται σε διαδικαστικές (procedural instructions) και μη διαδικαστικές (non-procedural instructions). Οι **διαδικαστικές** αναφέρονται στη χρονική ακολουθία των ενεργειών που απαιτούνται για τη μεταβολή μιας κατάστασης, από το αρχικό της σημείο μέχρι το τελικό αποτέλεσμα, και εμφανίζονται σε κείμενα όπως τα εγχειρίδια χρήσης ενός αντικειμένου, οι συνταγές, οι κατευθυντήριες οδηγίες (π.χ. για μια κατασκευή ή ένα πείραμα χημείας). Αντίθετα, οι **μη διαδικαστικές** οδηγίες αφορούν κείμενα που δεν εστιάζουν τόσο στην αλληλουχία των ενεργειών που αναφέρονται όσο στο περιεχόμενό τους (π.χ. κανόνες καλής συμπεριφοράς, συμβουλές).

1.3.1. Η γλώσσα των οδηγιών

Τόσο οι διαδικαστικές όσο και οι μη διαδικαστικές οδηγίες παρουσιάζουν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά στη γλώσσα, που είναι τα εξής:

- Άμεσες ή έμμεσες (με τη χρήση αναφοράς ή έλλειψης) **προσφωνήσεις**.
- **Ρήματα δράσης**, για να αποδοθούν οι διαδικασίες που απαιτούνται για την επίτευξη του στόχου.
- Ρήματα σε **ενεστώτα** χρόνο (για να δημιουργεί η αίσθηση διαχρονικότητας) και (συχνά) σε **έγκλιση προστακτική ή προτρεπτική υποτακτική**.
- **α' πληθυντικό πρόσωπο**, που δίνει έναν τόνο οικειότητας στο κείμενο και εντάσσει τον πομπό στην ίδια ομάδα ανθρώπων με τον δέκτη.
- **Επιρρήματα** που χρησιμοποιούνται για να τροποποιηθούν σημασιολογικά τα ρήματα ή να προστεθούν πληροφορίες σχετικά με τον τρόπο υλοποίησης του στόχου.
- **Χρονικοί συνδέτες** που τοποθετούν τις ενέργειες στην ορθή σειρά και αιτιολογικοί συνδέτες για την αποσαφήνιση των αιτιών.
- **Υποθετικοί συνδέτες**, για να αποδοθεί μια προκείμενη στην οποία βασίζεται μια εντολή ή δήλωση.
- **Φράσεις πιθανολόγησης** (π.χ. «μπορεί», «ενδέχεται», «ίσως») και ρητορικά ερωτήματα, που περιορίζουν τον βαθμό της υποχρέωσης να ολοκληρωθεί ο στόχος (συνήθως στις μη διαδικαστικές οδηγίες).
- **Κοινά ουσιαστικά** (συνήθως συγκεκριμένα), που αποδίδουν τα μέσα, τα υλικά, τα συστατικά κτλ.

1.3.2. Η οργάνωση των οδηγιών

Οι **διαδικαστικές οδηγίες** ακολουθούν συνήθως ένα τυπικό οργανωτικό πρότυπο. Το κείμενο ξεκινά με την αναφορά στον στόχο της δράσης (συχνά και στον τίτλο) και ακολουθεί μια σύντομη εισαγωγή, η οποία άλλοτε εξηγεί το περιεχόμενο των οδηγιών, άλλοτε προτρέπει τον δέκτη να εστιάσει την προσοχή του στο περιεχόμενο των οδηγιών που θα ακολουθήσουν. Στη συνέχεια παρατίθεται μια λίστα με τα μέσα, συστατικά, υλικά κτλ., συνήθως με τη σειρά χρήσης τους. Το στάδιο αυτό συχνά παραλείπεται (π.χ. στις οδηγίες χρήσης μιας συσκευής). Το κείμενο ολοκληρώνεται με την αναφορά στην ακολουθία των βημάτων που καθορίζουν το «πώς» ο στόχος θα επιτευχθεί. Και τα τρία στάδια (στόχος – υλικά – εκτέλεση) μπορεί να συνοδεύονται από σχόλια ή εικόνες, σκίτσα κτλ. ή και να αριθμούνται.

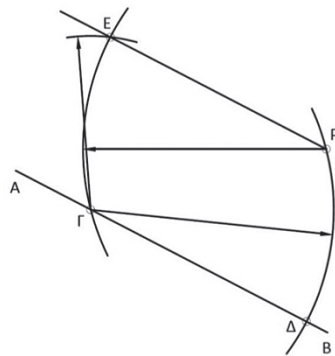
Οι **μη διαδικαστικές οδηγίες** διαφοροποιούνται σημαντικά ως προς την οργάνωσή τους κι έτσι ό,τι τις χαρακτηρίζει είναι η ιδιαίτερη χρήση της γλώσσας. Κοινό χαρακτηριστικό τους είναι και σε αυτές η αρχική αναφορά στον στόχο. Ωστόσο, η

σειρά των προτροπών δε φαίνεται να διαδραματίζει εδώ σημαντικό ρόλο, καθώς ο πομπός παρέχει στον δέκτη διαφορετικές προτάσεις και επιχειρήματα χωρίς αυστηρότητα και δογματισμό.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ 1

Στο απόσπασμα που ακολουθεί μπορούμε να εντοπίσουμε το είδος οδηγιών που χρησιμοποιείται, το οργανωτικό πρότυπο των οδηγιών και τα χαρακτηριστικά της γλώσσας του είδους.

Εστω ότι θέλουμε να σχεδιάσουμε με τη χρήση διαβήτη ένα παράλληλο ευθύγραμμο τμήμα στο τμήμα AB και το οποίο να διέρχεται από το σημείο P . Με κέντρο το σημείο P (το μεταλλικό άκρο του διαβήτη τοποθετείται στο σημείο P) και τυχαία ακτίνα, σχεδιάζουμε ένα τόξο που τέμνει το ευθύγραμμο τμήμα AB στο σημείο Γ . Με κέντρο το σημείο Γ και κρατώντας την ίδια ακτίνα σχεδιάζουμε με τον διαβήτη τόξο το οποίο τέμνει το ευθύγραμμο τμήμα AB στο σημείο Δ . Με κέντρο το σημείο Γ και ακτίνα ίση με την απόσταση $P\Delta$ σχεδιάζουμε ένα τόξο το οποίο τέμνει το πρώτο στο σημείο E . Ενώνοντας τα σημεία E και P λαμβάνουμε το ευθύγραμμο τμήμα EP , το οποίο είναι παράλληλο στο ευθύγραμμο τμήμα GA .

Εικόνα 2: Σχεδιασμός παράλληλης ευθείας σε ευθύγραμμο τμήμα

(Από διαδικτυακό κείμενο)

ΣΧΟΛΙΟ: Το συγκεκριμένο απόσπασμα ανήκει στο είδος των διαδικαστικών οδηγιών. Ξεκινά με την αναφορά στον στόχο της δράσης («Εστω ότι θέλουμε ... από το σημείο P ») και συνεχίζεται με την αναφορά στην ακολουθία των βημάτων που καθορίζουν το «πώς» ο στόχος θα επιτευχθεί («Με κέντρο το σημείο P ... ευθύγραμμο τμήμα GA »). Το κείμενο συνοδεύεται από την Εικόνα 2. Όσον αφορά τη γλώσσα, παρατηρούμε ρήματα δράσης σε ενεστώτα χρόνο και α' πληθυντικό πρόσωπο (π.χ. «σχεδιάζουμε», «λαμβάνουμε»), ενεργητικές μετοχές (π.χ. «κρατώντας», «Ενώνοντας») και κοινά ουσιαστικά (π.χ. «διαβήτη»).

ΕΦΑΡΜΟΓΗ 2

Και στο απόσπασμα που ακολουθεί (Οδηγίες του Υπουργείου Παιδείας για την αντιμετώπιση της εποχικής γρίπης) θα εντοπίσουμε το είδος των οδηγιών, το οργανωτικό πρότυπο και τα χαρακτηριστικά της γλώσσας του είδους.

- *Συστήνεται για την αποφυγή της εξάπλωσης της εποχικής γρίπης να τηρούνται οι κανόνες ατομικής υγιεινής, όπως:*

- Να αποφεύγεται η επαφή των χεριών με τα μάτια, τη μύτη και το στόμα.
- Να αποφεύγεται η κοινή χρήση μολυβιών, στίλο, μαρκαδόρων και άλλων προσωπικών αντικειμένων.
- Σε περίπτωση βήχα ή φτερνίσματος, να καλύπτεται η μύτη και το στόμα με το μανίκι στο ύψος του αγκώνα ή με χαρτομάντιλο, το οποίο θα πρέπει να επιρρίπτεται αμέσως στον κάδο απορριμμάτων.
- Απαγορεύεται στα παιδιά να πίνουν νερό απευθείας από τη βρύση με το στόμα.
- Τα παιδιά και οι εργαζόμενοι να πλένουν τα χέρια τακτικά με υγρό σαπούνι και νερό ή με αντισηπτικό αλκοολούχο διάλυμα ή με χαρτομάντιλα με αλκοόλη.

ΣΧΟΛΙΟ: Το συγκεκριμένο κείμενο ανήκει στο είδος των μη διαδικαστικών οδηγιών, επομένως η σειρά των προτροπών δε φαίνεται να παίζει σημαντικό ρόλο. Χαρακτηριστική όμως είναι η παρουσία της προτρεπτικής υποτακτικής (π.χ. «Να αποφεύγεται», «να καλύπτεται»).

1.4. Επιχειρηματολογία

Η επιχειρηματολογία επιτελεί την κοινωνική λειτουργία της πειθούς. Πρόκειται για μια διαδικασία που στοχεύει λιγότερο στην πληροφόρηση του δέκτη (όπως συμβαίνει, για παράδειγμα, με την περιγραφή, την εξήγηση και τις οδηγίες) και περισσότερο στον επηρεασμό του, ώστε να σκεφτεί ή να πράξει με έναν ορισμένο τρόπο σχετικά με ένα θέμα. Θεωρείται «ισχυρό» κειμενικό είδος, γιατί οι τύποι κειμένων που ανήκουν σε αυτό θεωρούνται αναγκαίοι τόσο για την ακαδημαϊκή επιτυχία (π.χ. σχολική έκθεση, πανεπιστημιακή έρευνα) όσο και για την κοινωνική συμμετοχή (π.χ. δοκίμια, επιστημονικός/ πολιτικός/ δημοσιογραφικός/ δικανικός λόγος, συζητήσεις, αντιπαραθέσεις, ερμηνείες, αξιολογήσεις κτλ.).

1.4.1. Τα είδη της επιχειρηματολογίας

Υπάρχουν δύο διαφορετικά είδη επιχειρηματολογίας, ανάλογα με τον σκοπό που υπηρετεί ένα επιχειρηματολογικό κείμενο: οι «εκθέσεις» και οι «συζητήσεις».

Οι **εκθέσεις** είναι επιχειρηματολογικά κείμενα που χρησιμοποιούνται για την παρουσίαση μιας θέσης γύρω από ένα θέμα και την υποστήριξή της με τα κατάλληλα επιχειρήματα (π.χ. σχολικό δοκίμιο, επιστολή προς έναν υπουργό, διαφημιστικό κείμενο κτλ.).

Οι **συζητήσεις**, από την άλλη, αφορούν ένα θέμα για το οποίο υπάρχει διχογνωμία και παρουσιάζουν πληροφορίες και επιχειρήματα και για τις δύο πτυχές του. Χρησιμοποιούνται κυρίως σε κείμενα κοινωνικού και πολιτικού προβληματισμού,

προκειμένου να φωτιστεί ολόπλευρα ένα θέμα που αφορά την κοινότητα, πριν ληφθεί οποιαδήποτε τελική απόφαση για αυτό.

1.4.2. Η γλώσσα της επιχειρηματολογίας

Στα επιχειρηματολογικά κείμενα συναντάμε ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά:

- **Ρήματα σκέψης** («γνωρίζω», «θεωρώ», «κατανοώ», «αναγνωρίζω», «υποθέτω», «σημειώνω», «αναμένω», «ισχυρίζομαι», «προτιμώ» κτλ.): Χρησιμοποιούνται (συνήθως στον ενεστώτα ή τον αόριστο, στην παθητική φωνή και στο γ' πρόσωπο ή το α' πληθυντικό) για τον χαρακτηρισμό και την αξιολόγηση δεδομένων και απόψεων (π.χ. «Λέγεται συχνά πως η μετανάστευση νέων επιστημόνων θα μπορούσε να λειτουργήσει ευεργετικά για τη χώρα»).
- **Συνδέτες:** Χρησιμοποιούνται για τη διατήρηση των λογικών σχέσεων και τη σύνδεση θέσεων. Δηλώνουν κυρίως:
 - Χρονική ακολουθία, για να ιεραρχήσουν δεδομένα και ισχυρισμούς (π.χ. «Υπάρχει μια σειρά από λόγους για τους οποίους πρέπει να υιοθετηθεί η βιώσιμη ανάπτυξη. Πρώτον ...»).
 - Αιτίες και αποτελέσματα, για να συνδεθούν οι ισχυρισμοί με τις προτάσεις που τους υποστηρίζουν (π.χ. «Η ανεργία των νέων αυξάνεται εξαιτίας και των λανθασμένων επαγγελματικών επιλογών πολλών μαθητών», «Επομένως, απαιτείται διεθνής συνεργασία για την αντιμετώπιση του προσφυγικού προβλήματος»).
 - Επεξήγηση, για να καταστεί σαφέστερος ένας ισχυρισμός (π.χ. «Η βιωματικά κατακτημένη γνώση έχει μονιμότερο χαρακτήρα, δηλαδή αφομοιώνεται καλύτερα από τον μαθητή και ξεχνιέται δυσκολότερα»).
 - Σύγκριση, για να εισαχθεί ο αντίλογος (π.χ. «Παρ' όλα αυτά, άλλοι ισχυρίζονται πως η ανεξέλεγκτη αύξηση του πληθυσμού μπορεί να αποτελέσει πρόβλημα με απρόβλεπτες συνέπειες»).
- **Επιστημική τροπικότητα:** Δηλώνει τον βαθμό βεβαιότητας του ομιλητή (υπόθεση, δυνατότητα, πιθανότητα, βεβαιότητα) μέσω της χρήσης τροπικών: επιρρημάτων («πιθανότατα», «συχνά» κτλ.), συνδυασμών μορίων και ρηματικών ποιών ενεργείας, χρόνων ή εγκλίσεων κτλ. (π.χ. «αν επιθυμεί ...», «μπορεί να ...», «θα μπορούσε να ...» κτλ.).
- **Δεοντική τροπικότητα:** Εκφράσεις όπως «πρέπει να ...», «προτίθεμαι να ...», «χρειάζεται», «είναι ανάγκη να ...» κτλ. βοηθούν τον πομπό να διατυπώσει προτάσεις/ συστάσεις για το θέμα.
- **Ονοματοποίηση:** Με τη χρήση ονοματικών αντί για ρηματικές δομές εξασφαλίζεται αντικειμενικότητα, ουδετερότητα και καθολικότητα στην παρουσίαση της επιχειρηματολογίας (π.χ. «Η ραγδαία μεταπολεμική τεχνολογική και κοινωνική

εξέλιξη συνοδεύτηκε μεταξύ άλλων από αύξηση της ζήτησης για ανθρώπινο εργασιακό δυναμικό υψηλής κατάρτισης»).

- **Λεξιλόγιο:** Κυριαρχούν ο αναφορικός λόγος έναντι του ποιητικού, οι λόγιες λέξεις έναντι των λαϊκών, τα αφηρημένα ουσιαστικά, οι ειδικοί όροι κτλ.
- **Υποταγμένος και μακροπερίοδος λόγος:** Εκφράζει τα σύνθετα νοήματα και τις περίπλοκες σχέσεις της επιχειρηματολογίας.
- **Ρητορικά ερωτήματα:** Χρησιμοποιούνται κυρίως για την παρουσίαση του αντίλογου.
- **Πλούσια στίξη:** Διευκολύνει τον σχολιασμό και την έκφραση της ψυχοδιανοητικής κατάστασης του πομπού.

Φυσικά, η γλώσσα και το ύφος της επιχειρηματολογίας εξαρτώνται κυρίως από την περίσταση στο πλαίσιο της οποίας παράγεται ένα συγκεκριμένο επιχειρηματολογικό κείμενο. Για παράδειγμα, ένα διαφημιστικό μήνυμα με σκοπό την προώθηση ενός προϊόντος σε ένα παιδί διαφέρει από ένα πολιτικό κείμενο που συντάσσεται με σκοπό την άσκηση πολιτικής επιρροής σε ψηφοφόρους.

1.4.3. Η οργάνωση της επιχειρηματολογίας

Η δομή της επιχειρηματολογίας εμφανίζει κανονικότητα, η οποία εξαρτάται από το είδος της.

1.4.3.1. Εκθέσεις

- **Θέση:** Πρόκειται για τον ισχυρισμό που πρόκειται να αποδειχθεί ως αληθής. Συχνά ακολουθείται από μικρής έκτασης πληροφορίες για το προς εξέταση θέμα.
- **Επιχειρήματα:** Αποτελούν το υποστηρικτικό υλικό για την απόδειξη της «θέσης» ή/ και την παρουσίαση του αντίλογου. Μπορεί να αποτελούνται από γενικά αποδεκτές αλήθειες, γνώμες κτλ. (π.χ. «η φύση του ανθρώπου είναι κοινωνική») ή εμπειρικά δεδομένα (στατιστικές, πορίσματα ερευνών, παραδείγματα, αυθεντικές μαρτυρίες κτλ.).
- **Συμπέρασμα:** Είναι η σύνοψη της επιχειρηματολογίας ή ακόμη και η διατύπωση κάποιων προτάσεων για ανάληψη δράσης.

1.4.3.2. Συζητήσεις

- **Θέμα:** Παρουσιάζονται το επίμαχο θέμα και σχετικές πληροφορίες.
- **Επιχειρήματα** υπέρ και κατά (βλ. εκθέσεις)
- **Θέση:** Καταγράφεται η προσωπική άποψη (συμπέρασμα/ ισχυρισμός) και διατυπώνονται κάποιες προτάσεις για ανάληψη δράσης.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ 1

Στο απόσπασμα που ακολουθεί θα προσδιορίσουμε το είδος της επιχειρηματολογίας, τα χαρακτηριστικά της γλώσσας και της δομής του είδους.

Έχουμε λοιπόν καταδικαστεί να είμαστε αιχμάλωτοι της συμβιωτικής ομάδας; Θα παρεξηγούσε τη θέση μας εκείνος που θα την ερμήνευε με αυτό τον τρόπο. Όχι υποχείριος, υποκείμενος στις ιδέες και στις τάσεις του κοινωνικού σώματος είναι ο άνθρωπος. Το οργανωμένο πλήθος, η κοινωνική ομάδα μάς στηρίζει, μάς προστατεύει, αλλά και θολώνει την όραση, μηχανοποιεί τη συμπεριφορά, δένει τη σκέψη. Από τη δουλεία αυτή σώζεται μόνο ο επώνυμος άνθρωπος που θα ορθώσει την κεφαλή του πάνω από τον ορίζοντα της μάζας και θα τολμήσει ν' αντικρίσει με τις δικές του διανοητικές δυνάμεις τα πράγματα, με τη δική του βούληση τις περιπλοκές της ζωής, με τη δική του ευαισθησία το θέαμα του κόσμου. Ας θυμηθούμε εδώ τα βαθυστόχαστα λόγια του Nietzsche: «Πόσην αλήθεια σηκώνει, πόσην αλήθεια αποτολμάει ένα πνεύμα; Αυτό έγινε για μένα, ολοένα και πιο πολύ, το αληθινό μέτρο των αξιών. Η πλάνη δεν είναι τύφλωση, η πλάνη είναι ανανδρία. Στη γνώση, κάθε κατάκτηση, κάθε βήμα εμπρός προέρχεται από το θάρρος, από τη σκληρότητα απέναντι στον εαυτό μας, από την εντιμότητα απέναντι στον εαυτό μας».

(Παπανούτσος, 2008)

ΣΧΟΛΙΟ: Το συγκεκριμένο απόσπασμα ανήκει στο είδος των εκθέσεων. Ξεκινά με την αποδεικτέα θέση («Όχι υποχείριος, υποκείμενος στις ιδέες και στις τάσεις του κοινωνικού σώματος είναι ο άνθρωπος»). Ακολουθεί το επίχειρημα: μια προσωπική γνώμη του συγγραφέα («Το οργανωμένο πλήθος, η κοινωνική ομάδα ... με τη δική του ευαισθησία το θέαμα του κόσμου») και μια αυθεντική μαρτυρία («Ας θυμηθούμε εδώ τα βαθυστόχαστα λόγια του Nietzsche ... από την εντιμότητα απέναντι στον εαυτό μας»). Στο απόσπασμα εμφανίζονται επίσης ορισμένα χαρακτηριστικά της γλώσσας της επιχειρηματολογίας: ρητορικά ερωτήματα («Έχουμε λοιπόν καταδικαστεί να είμαστε αιχμάλωτοι της συμβιωτικής ομάδας;»), ρήματα σκέψης και δεοντική τροπικότητα (π.χ. «Ας θυμηθούμε»), επιστημική τροπικότητα (π.χ. «Θα παρεξηγούσε τη θέση μας»), συνδέτες (π.χ. «λοιπόν»), ονοματοποίηση (π.χ. «Όχι υποχείριος, υποκείμενος στις ιδέες και στις τάσεις του κοινωνικού σώματος είναι ο άνθρωπος»).

ΕΦΑΡΜΟΓΗ 2

Και στο απόσπασμα που ακολουθεί θα εντοπίσουμε το είδος της επιχειρηματολογίας και τα χαρακτηριστικά της γλώσσας και της δομής του είδους.

Οι απόψεις για τις συνέπειες της αύξησης του παγκόσμιου πληθυσμού διέφεραν και διαφέρουν ακόμη. Ο Μάλθος πίστευε ότι η χωρίς περιορισμούς αύξηση του πληθυσμού θα είναι καταστροφική, ενώ ο Δαρβίνος πίστευε ότι είναι πηγή προόδου. Οι μοντέρνοι

μαλθουσιανοί, όπως ο Paul Elrich, πιστεύουν ότι όλα τα δεινά της ανθρωπότητας οφείλονται στον υπερπληθυσμό. Αντίθετα, οι σημερινοί θρησκευτικοί ηγέτες φαίνεται όχι μόνο να μην ανησυχούν, αλλά να ευνοούν τις πολλές γεννήσεις. Φαίνεται πάντως λογικό ότι, ανεξαρτήτως αν ο πληθυσμός έχει πλησιάσει ή υπερβεί το μέγεθος που οι πόροι της Γης μπορούν να υποστηρίξουν, η αύξηση του πληθυσμού δεν έχει κανένα ενεργητικό αποτέλεσμα στις συνθήκες διαβίωσής μας. Επομένως, αν εμείς δεν κάνουμε αυτό που πρέπει με τρόπο συστηματικό και ανώδυνο, θα το κάνει η φύση με τρόπο βίαιο και επώδυνο.

(Λιανός, 1999)

ΣΧΟΛΙΟ: Το συγκεκριμένο απόσπασμα ανήκει στο είδος των συζητήσεων. Ξεκινά από την καταγραφή του επίμαχου ζητήματος («Οι απόψεις για τις συνέπειες της αύξησης του παγκόσμιου πληθυσμού διέφεραν και διαφέρουν ακόμη»). Ακολουθεί η παρουσίαση των δύο αντιτιθέμενων απόψεων («Ο Μάλθος πίστευε ... τις πολλές γεννήσεις»). Το κείμενο ολοκληρώνεται με την προσωπική γνώμη του συγγραφέα («Φαίνεται πάντως ... συνθήκες διαβίωσής μας») και την πρόταση διεξόδου («Επομένως ... και επώδυνο»). Χαρακτηριστικά της γλώσσας της επιχειρηματολογίας στο απόσπασμα είναι: ρήματα σκέψης (π.χ. «πίστευε», «Φαίνεται»), ονοματοποιήσεις (π.χ. «η αύξηση του πληθυσμού δεν έχει κανένα ενεργητικό αποτέλεσμα στις συνθήκες διαβίωσής μας»), επιστημική τροπικότητα (π.χ. «η αύξηση του πληθυσμού δεν έχει κανένα ενεργητικό αποτέλεσμα στις συνθήκες διαβίωσής μας»).

1.4.4. Η ρητορική της επιχειρηματολογίας

Σύμφωνα με τη Ρητορική του Αριστοτέλη, από τη στιγμή που κάθε μορφής επικοινωνία περιέχει τρεις κύριους παράγοντες, τον πομπό, τον δέκτη και το μήνυμα, τότε οι τρόποι πειθούς δεν μπορεί παρά να αναφέρονται είτε (1) στο ήθος του πομπού (ήθος), είτε (2) στη συναισθηματική κατάσταση του δέκτη (πάθος), είτε (3) στο επιχείρημα καθαυτό (λόγος).

1.4.4.1. Επίκληση στο ήθος (ήθος)

Η πειθώ επιτυγχάνεται μέσω της επίκλησης στο ήθος του πομπού, όταν ο λόγος συγκροτείται με σκοπό να καταστήσει τον ομιλητή/ συγγραφέα αξιόπιστο στα μάτια του ακροατή/ αναγνώστη. Αν ο στόχος αυτός επιτευχθεί, τότε κάθε πρόταση που θα τεθεί από τον πρώτο θα γίνει δεκτή από τον δεύτερο. Για να αποδείξει ο πομπός την αξιοπιστία του, θα πρέπει ταυτόχρονα να παρουσιαστεί ως **σώφρων** (γνώστης του θέματος, λογικός, αντικειμενικός κτλ.), **πθικός** χαρακτήρας και **καλοπροαίρετος** (σκέφτεται το καλό του δέκτη).

ΕΦΑΡΜΟΓΗ 1

Στο απόσπασμα που ακολουθεί μπορούμε να εντοπίσουμε ως τρόπο με τον οποίο επιδιώκει να επιτύχει να αποδείξει τη θέση του την επίκληση στο ήθος.

Με την ευκαιρία της κυκλοφορίας του ευρώ, πολλοί μύθοι κυκλοφορούν σχετικά με το πόσο ισχυρό είναι αυτό το νόμισμα και πόσα οφέλη θα αποκομίσει η χώρα μας από την υιοθέτησή του. Η πραγματικότητα, όμως, είναι διαφορετική. Πριν αναφερθώ στην πραγματικότητα αυτή, θα ήθελα να ξεκαθαρίσω ότι εδώ και δέκα σχεδόν χρόνια (αφού του, δηλαδή, κυρώθηκε η Συνθήκη του Μάαστριχτ από τη Βουλή των Ελλήνων, στην οποία είχα την τιμή να είμαι αντιπρόεδρος) σε πολλά άρθρα και βιβλία μου έχω ταχθεί υπέρ της ΟΝΕ και του ευρώ και της συμμετοχής της χώρας μας στο εγχείρημα αυτό, χωρίς, όμως, να παραλείπω να τονίζω τις σοβαρές ελλείψεις και αδυναμίες που υπάρχουν στη –σε παγκόσμια κλίμακα– πρωτόγνωρη αυτή προσπάθεια και στα προβλήματα που θα αντιμετωπίσει η χώρα μας.

(Δρεττάκης, 2002)

ΣΧΟΛΙΟ: Συγκεκριμένα, ο αρθρογράφος επιχειρεί να πείσει τον αναγνώστη για τα προβλήματα που θα προκύψουν από την κυκλοφορία του ευρώ («Με την ευκαιρία της κυκλοφορίας του ευρώ ... πόσα οφέλη θα αποκομίσει η χώρα μας από την υιοθέτησή του»). Για να πείσει για την αλήθεια του ισχυρισμού του, επικαλείται το ήθος του, δηλώνοντας συγκεκριμένα πως καταρχήν είναι θετικός απέναντι στο ευρώ («σε πολλά άρθρα και βιβλία μου έχω ταχθεί υπέρ της ΟΝΕ και του ευρώ και της συμμετοχής της χώρας μας στο εγχείρημα αυτό»). Με τον τρόπο αυτό επιχειρεί να φανεί αξιόπιστος (π.χ. αντικειμενικός) στα μάτια του αναγνώστη.

Πρόσθετα μέσα για την επίτευξη της αύξησης της αξιοπιστίας του ομιλητή είναι η **επίκληση στην αυθεντία** (= παράθεση της αυθεντικής μαρτυρίας ενός προσώπου ή φορέα που θεωρείται «ειδικός») και η **επίθεση στο ήθος** του αντιπάλου (= προσπάθεια απαξίωσης του φορέα της αντίθετης γνώμης).

ΕΦΑΡΜΟΓΗ 2

Στο απόσπασμα που ακολουθεί ο Γαλιλαίος επικαλείται την αυθεντία του Αριστοτέλη.

Μπορεί κανείς να αμφισβητήσει ότι ο αέρας έχει βάρος, όταν υπάρχει η σαφής δήλωση του Αριστοτέλη που επιβεβαιώνει πως όλα τα στοιχεία, συμπεριλαμβανομένου του αέρα, έχουν βάρος, εκτός μόνο από τη φωτιά;

ΣΧΟΛΙΟ: Ο Γαλιλαίος θεωρεί –χωρίς να το δηλώνει ρητά– τον Αριστοτέλη ως αλάνθαστη αυθεντία στα ζητήματα της επιστήμης. Γι' αυτό χρησιμοποιεί τη θεωρία του για τα στοιχεία, ώστε να αποδείξει τη δική του άποψη, πως «ο αέρας έχει βάρος».

ΕΦΑΡΜΟΓΗ 3

Στο απόσπασμα που ακολουθεί μπορούμε να εντοπίσουμε την επίθεση στο ήθος του αντιπάλου ως τρόπο αύξησης της αξιοπιστίας του ομιλητή.

Ο Έλγιν είχε άξιο συνεχιστή έναν άλλο λόρδο, τον Joseph Duveen, ο οποίος, με το επιχειρηματικό – μεταπρατικό δαιμόνιό του, αποφάσισε να «εξωραΐσει» τα «παλιωμένα» μάρμαρα. Αποτέλεσμα, όχι μόνο να αλλοιωθεί το χρώμα τους, αλλά και να χαθούν μάζες απ' την επιφάνειά τους και να νοθευθεί η ταυτότητά τους. Σαν καλός business man, ο Ντυβήν ήθελε η «πραμάτεια» του να «αστράφτει», όπως ο φύλακας του καστοριανού αρχοντικού φιλοδοξούσε το σπίτι «του» να είναι «πεντακάθαρο» για το γαμήλιο γιορτάσι της κόρης του. Και πάλι, ο Καστοριανός ήταν λιγότερο βάνδαλος απ' τους Αγγλοσκοτσέζους, αφού οι ζωγραφιές που σοβάντισε είχαν ασύγκριτα μικρότερη αξία απ' τα μάρμαρα του Παρθενώνα, κι αφού εκείνος ήταν ένας αγράμματος πάτερ φαμίλιας, που φανταζόταν πως η καθαριότητα (των τοίχων) είναι μισή αρχοντιά.

(Πλωρίτης, 1999)

ΣΧΟΛΙΟ: Συγκεκριμένα, ο συγγραφέας επιτίθεται στον Joseph Duveen («με το επιχειρηματικό – μεταπρατικό δαιμόνιό του», «ο Καστοριανός ήταν λιγότερο βάνδαλος απ' τους Αγγλοσκοτσέζους») προκειμένου να ενισχυθεί η αξιοπιστία του και να πείσει πως τα Γλυπτά του Παρθενώνα δεν πρέπει να βρίσκονται στα χέρια των Βρετανών.

1.4.4.2. Επίκληση στο συναίσθημα (πάθος)

Η επιτυχία της προσπάθειας επηρεασμού του δέκτη εξαρτάται και από τη συναισθηματική διάθεση του ακροατηρίου. Διότι οι άνθρωποι δεν κρίνουν με τον ίδιο τρόπο όταν χαίρονται και θρηνούν ή όταν είναι φιλικοί ή εχθρικοί. Γι' αυτό ο ομιλητής/ συγγραφέας οφείλει να γνωρίζει τα **συναισθήματα** του κοινού (ακροατών/ αναγνωστών) στο οποίο απευθύνεται, αλλά και τα κοινωνικά και πολιτισμικά **χαρακτηριστικά** του, τα διανοητικά (γνώσεις, εμπειρίες, ενδιαφέροντα), τα βουλητικά (ανάγκες, προσδοκίες, επιδιώξεις) και τα υπαρξιακά (στάσεις, συμπεριφορές, νοοτροπίες). Συνηθισμένα μέσα για τη διέγερση συναισθημάτων στο ακροατήριο είναι η **περιγραφή** μιας κατάστασης, ενός προσώπου κτλ., η **αφήγηση** μιας ιστορίας, το **χιούμορ** και η **ειρωνεία** και η **κατάλληλη χρήση του λόγου** (συγκινησιακά φορτισμένες λέξεις, ρητορικά ερωτήματα, υπερβολές, μεταφορές, συνειρμοί, αμφισιμίες, παρομοιώσεις κτλ.).

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Στο απόσπασμα του άρθρου που ακολουθεί μπορούμε να εντοπίσουμε την προσπάθεια να διεγερθούν συναισθήματα στον αναγνώστη προκειμένου αυτός να πειστεί.

Οι εντιμότατοι και πρακτικότετοι διευθυντές του Βρετανικού Μουσείου σκέφτηκαν πως είναι κρίμα κι άδικο να μένει «αναξιοποίητη» η μεγάλη και ευάερη αίθουσα που τους

χάρισε ο Ντυβήν και να στέκουν άχρηστα τα μάρμαρα που αγόρασαν απ' τον Έλγιν. Για τον λόγο αυτό, όπως αποκάλυψε η αγγλική «Guardian», βάλθηκαν να νοικιάζουν όχι μόνο την ελληνική, αλλά και τις ρωμαϊκές και αιγυπτιακές αίθουσες του Μουσείου σε «πλούσια και υπεύθυνα μέλη της βρετανικής κοινωνίας», για να δίνουν εκεί δεξιώσεις, δείπνα, πάρτι και άλλες ψυχαγωγικές και τερψιλαρύγγιες συνάξεις. Και μάλιστα, για να είναι «συμβατοί» με το περιβάλλον, εορταστές και γκαρσόνια (μπορούν να) φοράνε αρχαιοελληνικά, ρωμαϊκά ή αιγυπτιακά κοστούμια, ενώ «κατάλληλη» μουσική άρπας ή απαλής τζαζ από κουαρτέτο εγχόρδων συνοδεύει το φαγοπότι τους. Έτσι, ο καρνάβαλος είναι πλήρης και οι μασκαράδες πανευτυχείς. Βέβαια, οι «ευαίσθητοι» ωρύνονται πως μπορεί τα μάρμαρα να κινδυνεύουν απ' αυτό το χαροκόπι, αν λ.χ. κάποιος στο τσακίρ κέφι ρίξει κρασί πάνω στα Γλυπτά ή παραπατώντας αναποδογυρίσει κάποιο άγαλμα... Οι ακόμα πιο «αισθαντικοί» μάλιστα φρίττουν για την «ακατονόμαστη ύβρη και τον εξευτελισμό» των μαρμάρων, που μετατρέπονται σε «ντεκόρ» για τον σουσουδισμό και το «κιτς» του βρετανικού καθωσπρεπισμού. Αυτοί είναι λοιπόν οι μεγαλύτεροι «υβριστές» της Ακρόπολης και ειδικά του Παρθενώνα. Επειδή δεν περιορίστηκαν να είναι «κάπηλοι» (εκμεταλλευτές) των κλεμμένων μαρμάρων, έγιναν και κυριολεκτικά «κάπηλοι» (ταβερνιάρηδες) αυτού που οι ίδιοι ονομάζουν (σε ειδικές εκδόσεις τους) «ένα από τα ύψιστα επιτεύγματα της ανθρωπότητας». Και που απόδειξαν πως όχι μόνο δεν τους ανήκει, αλλά και είναι ανάξιοι να το προστατεύουν και πανάξιοι να το ρεζιλεύουν με μασκαραλίκια...

(Πλωρίτης, 1999)

ΣΧΟΛΙΟ: Συγκεκριμένα, ο αρθρογράφος απευθύνεται στον μέσο Έλληνα αναγνώστη με στόχο να τον πείσει πως οι Βρετανοί δεν είναι ικανοί να φιλοξενούν πλέον τα Γλυπτά του Παρθενώνα («Και που απόδειξαν ... να το ρεζιλεύουν με μασκαραλίκια»). Ο τρόπος με τον οποίο επιχειρεί να πείσει είναι η επίκληση στο συναίσθημα του δέκτη. Συγκεκριμένα, γνωρίζοντας την υπαρκτή δυσαρέσκεια της ελληνικής κοινής γνώμης για την κατακράτηση των Γλυπτών από τους Βρετανούς, ειρωνεύεται τον τρόπο με τον οποίο η σημερινή διεύθυνση του Βρετανικού Μουσείου συμπεριφέρεται στα Γλυπτά (π.χ. «σκέφτηκαν πως είναι κρίμα κι άδικο ... να στέκουν άχρηστα τα μάρμαρα που αγόρασαν απ' τον Έλγιν», «Και μάλιστα, για να είναι “συμβατοί” με το περιβάλλον ... συνοδεύει το φαγοπότι τους»). Με τον τρόπο αυτό ενισχύει τη δυσαρέσκεια εναντίον των Βρετανών και, επομένως, το κίνημα για την επιστροφή των Γλυπτών του Παρθενώνα στη χώρα μας.

1.4.4.3. Επίκληση στη λογική (Λόγος)

Ο λόγος της πειθούς επικαλείται, τέλος, την κοινή λογική με τη μορφή επιχειρημάτων. Υπάρχουν δύο τύποι: οι επαγωγές (τεκμήρια) και οι παραγωγές. Στην επαγωγή χρησιμοποιούνται δεδομένα η αλήθεια των οποίων μπορεί να ελεγχθεί εμπειρικά

(π.χ. παραδείγματα, στατιστικά δεδομένα, πορίσματα ερευνών κτλ.), για να στηριχθεί μια γενίκευση, ενώ στην παραγωγή γενικές αρχές, αξιώματα κτλ. οδηγούν στην απόδειξη της υπεροχής ενός επιμέρους αξιολογικού ισχυρισμού.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Στο απόσπασμα του κειμένου που ακολουθεί μπορούμε να εντοπίσουμε την προσπάθεια του συγγραφέα να πείσει τον αναγνώστη απευθυνόμενος στη λογική του.

Η παιδεία, ως ολκή του νέου προς τον ορθό λόγο, επιτυγχάνεται καλύτερα και ευκολότερα με τη συμμετοχή και τη συνεργασία του μαθητευόμενου στο παιδευτικό έργο. Αυτό συμβαίνει επειδή το ενδιαφέρον διατηρείται σε υψηλά επίπεδα, οι δε νοητικές και ψυχικές δυνάμεις των μετεχόντων σ' αυτόν βρίσκονται σε συνεχή εγρήγορση. Ο μαθητής, συνεπώς, δεν παραμένει παθητικός δέκτης μιας ψυχρής μετάδοσης έτοιμων γνώσεων, αλλά και ο ίδιος ζητάει να βρει την αλήθεια, με το να ερευνά, να εξετάζει, να ερωτά και να ελέγχει. Βρίσκεται γενικά σε διαλεκτική μάχη συχνών εναλλαγών επίθεσης και άμυνας, με αποτέλεσμα να σημειώνεται πνευματική ανύψωση και ψυχική καλλιέργεια.

(Κουμάκης, 1994)

ΣΧΟΛΙΟ: Συγκεκριμένα, στο απόσπασμα αυτό ο συγγραφέας επιχειρεί να πείσει για την αξία του εκπαιδευτικού διαλόγου («Η παιδεία ... παιδευτικό έργο»). Επιτυγχάνει τον στόχο του με τη χρήση ενός επιχειρήματος («Αυτό συμβαίνει επειδή ... ψυχική καλλιέργεια»), με το οποίο εξηγεί πως ο εκπαιδευτικός διάλογος κρατάει τον μαθητευόμενο σε εγρήγορση κι έτσι τον καλλιεργεί πνευματικά.

1.4.5. Το επιχείρημα και ο συλλογισμός

Το επιχείρημα στη φυσική γλώσσα είναι ένα σύνολο από προτάσεις (= προκείμενες), που συνδέονται μεταξύ τους λογικά για να υποστηρίξουν την αλήθεια μια άλλης πρότασης (= συμπέρασμα/ ισχυρισμός). Το επιχείρημα της καθημερινής επικοινωνίας (γραπτής ή προφορικής) μπορεί να αποδοθεί σχηματικά στην τυπική λογική με τη μορφή συλλογισμών.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ 1

Θα μετατρέψουμε το επιχείρημα της παραγράφου που ακολουθεί σε λογικό συλλογισμό.

Η ραγδαία αύξηση των ποσοστών ανεργίας κατά τη διάρκεια της δεκαετίας της κρίσης (2009-2019) είχε ως αποτέλεσμα τη θεαματική αύξηση του πολιτικού εξτρεμισμού, της βίας και της εγκληματικότητας, αλλά και του αλκοολισμού και της τοξικομανίας, φαινομένων που μπορούμε γενικά να κατατάξουμε στην κοινωνική παθογένεια. Το γεγονός αυτό ερμηνεύεται μάλλον εύκολα, αν αναλογιστεί κανείς πως η εργασία αποτελεί για ένα άτομο όχι μόνο την κύρια πηγή εισοδήματος, αλλά και το βασικό μέσο για την επί-

τευξη της αυτοπραγμάτωσης μέσω της διοχέτευσης της δημιουργικότητάς του. Επομένως, η βίαιη διακοπή της εργασίας και η συνέχισή της για μεγάλο χρονικό διάστημα προκαλούν στο άτομο έντονα αισθήματα ανασφάλειας και δυσαρέσκειας, που ενδέχεται να εκφραστούν είτε ως αντικοινωνικές είτε ως αυτοκαταστροφικές συμπεριφορές.

ΣΧΟΛΙΟ: Το επιχείρημα αυτό μπορεί να αποδοθεί σε λογικό συλλογισμό ως εξής:

Π1: Η εργασία αποτελεί πηγή εισοδήματος και μέσο αυτοπραγμάτωσης.

Π2: Η απουσία της προκαλεί ανασφάλεια και δυσαρέσκεια.

Π3: Τα αισθήματα αυτά εκφράζονται με τη μορφή αντικοινωνικών και αυτοκαταστροφικών συμπεριφορών.

Π4: Οι συμπεριφορές αυτές συνιστούν τα φαινόμενα κοινωνικής παθογένειας.

Σ: Η αύξηση των ποσοστών ανεργίας είχε ως αποτέλεσμα την έξαρση των φαινομένων κοινωνικής παθογένειας στη χώρα μας.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ 2

Θα αναπτύξουμε τον παρακάτω λογικό συλλογισμό σε επιχείρημα μίας παραγράφου.

Π1: *Ο αριθμός των επισκεπτών στα «δημοφιλή» ελληνικά νησιά μπορεί και να δεκαπλασιαστεί κατά τη διάρκεια της τουριστικής περιόδου.*

Π2: *Η απότομη αύξηση του πληθυσμού σε μια μικρή περιοχή απειλεί το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον της.*

Σ: *Ο μαζικός τουρισμός απειλεί το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον.*

Ο τουρισμός γενικά, κυρίως δε σε χώρες μικρές σαν την Ελλάδα, περιέχει πολλά στοιχεία αστάθειας στις σχέσεις ανθρώπου και περιβάλλοντος και περικλείει πολλούς κινδύνους. Αρκεί να θυμηθούμε ότι σε μικρές κοινωνίες (νησιά, ορεινοί οικισμοί κτλ.) ο ανθρώπινος πληθυσμός στην τουριστική περίοδο μπορεί και να δεκαπλασιαστεί, με όλα τα επακόλουθα αυτής της αύξησης για τους τοπικούς φυσικούς πόρους, τους ρυθμούς ζωής της συγκεκριμένης κοινότητας και τον πολιτισμό της. Σε αυτή την κλίμακα του κοινωνικού φαινομένου της απότομης πληθυσμιακής επίθεσης η συμβατική λύση που δίνει ο βιομηχανοποιημένος τουρισμός είναι κατ' ανάγκη επιθετική. Μεγάλα ξενοδοχειακά συγκροτήματα βιάζουν πολλές φορές το περιβάλλον, «πακέτα» για την καλύτερη «εκμετάλλευση» των τουριστών ετοιμάζονται, αγροτικά προϊόντα γεμάτα χημικά στοιχεία και κακότεχνα προϊόντα δήθεν λαϊκής τέχνης παράγονται.

(Λαΐου-Αντωνίου, 1999)

ΣΧΟΛΙΟ: Παρατηρήστε ότι το Σ τοποθετήθηκε ως ισχυρισμός – αποδεικτέα θέση στην αρχή της παραγράφου, ενώ οι Π συνοδεύτηκαν και από παραδείγματα (βλ. τελευταία περίοδο).

Όπως είπαμε ήδη, υπάρχουν δύο είδη επιχειρημάτων/ συλλογισμών, το παραγωγικό και το επαγωγικό. Καθένα από αυτά διακρίνεται σε τρεις επιμέρους κατηγορίες (Εικόνα 3).

Εικόνα 3: Τα είδη των συλλογισμών

1.4.5.1. Παραγωγικός συλλογισμός

Στον παραγωγικό συλλογισμό η αλήθεια του συμπεράσματος προκύπτει (παράγεται) με **απόλυτη βεβαιότητα** από την αλήθεια μιας γενικής διαπίστωσης, της οποίας αποτελεί υποσύνολο. Μπορούμε λοιπόν να πούμε πως η ορθότητα του παραγωγικού συλλογισμού εξασφαλίζεται από την ίδια τη μορφή του. Όταν η μορφή του είναι σωστή, τότε το επιχείρημα θεωρείται έγκυρο, ενώ, αν και οι προκείμενες προτάσεις του είναι αληθείς, τότε και το συμπέρασμα είναι αληθές.

Επομένως, **ορθός** ονομάζεται ένας παραγωγικός συλλογισμός που είναι **έγκυρος** και ταυτόχρονα **αληθής**. Αντίθετα, ο παραγωγικός συλλογισμός που δεν είναι ορθός, είτε γιατί είναι άκυρος είτε γιατί, παρότι έγκυρος, δεν είναι αληθής, ονομάζεται **παραλογισμός** (Εικόνα 4).

	αληθείς προκείμενες	ψευδείς προκείμενες
έγκυρος (σωστή μορφή)	ΟΡΘΟΣ	ΠΑΡΑΛΟΓΙΣΜΟΣ
άκυρος (λανθασμένη μορφή)	ΠΑΡΑΛΟΓΙΣΜΟΣ	ΠΑΡΑΛΟΓΙΣΜΟΣ

Εικόνα 4: Αξιολόγηση παραγωγικού συλλογισμού